

GHID ORTOGRAFIC, ORTOEPIC ȘI DE PUNCTUAȚIE

pentru uz școlar

<i>Cuvânt-înainte</i> de Rodica Zafiu	5
<i>În loc de prefață</i>	7
Norme și principii ortografice, ortoepice și de punctuație	11
Semnele ortografice și de punctuație	34
Apostroful	34
Bara oblică	36
Blancul (spațiul alb)	38
Cratima	40
Două puncte	43
Ghilimelele/Semnele citării	50
Linia de dialog și de pauză	57
Paranteza (rotundă, dreaptă)	60
Punctul	64
Punctele de suspensie	70
Punctul și virgula	73
Semnul exclamării	77
Semnul întrebării	79
Virgula	83
Reguli și precizări ortografice, ortoepice și morfologice	93
Exerciții recapitulative	154
Exerciții ortografice	158
Teste de ortografie, de ortoepie, de punctuație și de morfologie	164
Soluții pentru testele propuse. Bareme de corectare și de notare	216
Dicționar selectiv de cuvinte/de grupuri sintactice de cuvinte (conform DOOM²)	262
Bibliografie	293

Apostroful [']

Singurul semn exclusiv ortografic, apostroful are următoarele întrebunițări:

- a. indică absența cifrei sau a cifrelor de început ale anilor calendaristici, care se pot scrie după modelele: anul '948, anii '70, ante-'89, post-'89 ...;

Generația '60 nu manifestă la debutul său o solidaritate de grup și o unitate de program estetic de felul celor evidente în afirmarea generației '80. Dar acest fapt nu are, din punctul meu de vedere, nicio relevanță.

(Ion Simuț, Declarație de dragoste pentru generația '60)

- b. apare în operele literare (epice sau dramatice), pentru a marca o caracteristică a vorbirii unui personaj: *al'fel, săru'mâna, pân' la Ploiești, dom' profesor, sor' ta, poa' să vie și mam' mare ...*

– Uite, conia, Ionel nu s-astâmpără!

– Ionel! strigă madam Popescu; Ionel! Vin['] la mama!

Apoi, cătră mine încet:

– Nu știi ce ștregar se face ... și deștept ...

(I.L. Caragiale, Vizită ...)

Dar mamița adaogă:

– Da pe mamița n-o pupi?

– Pe tine nu vreau! zice Goe cu humor.

– Așa? zice mamița. Lasă! ... și-și acoperă ochii cu mâinile și se face că plânge.

– Las['] că știu eu că te prefaci! zice Goe.

– Ți-ai găsit pe cine să-nșeli! zice mam-mare.

(I.L. Caragiale, D-l Goe ...)

GHIȚĂ PRISTANDA (singur, intră prin dreapta, e puțin mișcat):
O făcurăm și p-asta ... și tot degeaba. Am pus mâna pe d. Cațavencu ... Când am asmuțit băieții de l-a umflat, striga cât putea: „Protestez în numele Constituției! Asta e violare de domiciliu!” – Zic: „Curat violare de domiciliu! Da['] umflați-l!” Și l-au umflat.

(I.L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*)

LEANCA: *Da['], domn['] judecător, onoarea mea, săru['] mâna, ne-repetată, cum rămâne?*

PREVENITUL (malițios): *Las['] că ți-o reperează domn['] Mitică!*

(I.L. Caragiale, *Justiție*)

c. în poezie, apostroful este folosit pentru păstrarea ritmului și a măsurii versurilor:

*Poa['] să plouă că nu-mi pasă,
M-a făcut mama frumoasă.*

(Cântec popular)

*Gerul dă aripi de vultur cailor în spumegare
Ce se-ntrec pe câmpul luciu, scoțând aburi lungi pe nare.
O! tu, gerule năprasnic, vin['], îndeamnă calul meu
Să mă poarte ca săgeata unde el știe, și eu!*

(Vasile Alecsandri, *Gerul*)

*Norocu-ntăilor brândușe culese-n zori de zi pe rouă ...
Cum s-a trecut, și cum trec toate pân['] vine moartea să te cheme;
Azi vasele-s împodobite cu triste flori de crizanteme:
În lacrimi tremură oglinda ca fața apelor când plouă.*

(Dimitrie Anghel, *Crizanteme*)

*Vis nebun, deșarte vorbe!
Floarea cade, rece cântu-i
Și eu știu numai atâta
C-aș dori odat['] să mântui!*

(Mihai Eminescu, *Ce șoptești atât de tainic ...*)

d. apare în cuvinte împrumutate din alte limbi și neadaptate limbii române: *five o'clock, D'Artagnan, McDonald's.*

Norma actuală permite – sau, cel mult, tolerează – folosirea apostrofului numai atunci când:

- sunt eliminate unul sau mai multe sunete din interiorul unui cuvânt:
 - *Ai văzut ce-ai făcut? ... Nu ți-am spus să te astâmperi ... Vezi? ai supărat pe domnul! ... al[']dată n-o să-ți mai aducă nicio jucărie!*
Apoi, întorcându-de către mine, cu multă bunătate:
 - *Nu e nimic! iese ... Cafeaua nu pătează! iese cu nițică apă caldă! ...*
(I.L. Caragiale, *Vizită ...*)

- se produce căderea unui sunet sau a unor sunete finale, iar cuvântul următor începe cu o consoană, care nu admite pronunțarea natural legată a cuvintelor:
 - Oltule, care-ai fost martur vitejiilor trecute*
Și puternici legioane p-a ta margine-ai privit,
Virtuți mari, fapte cumplite îți sunt ție cunoscute,
Cine oar['] poate să fie omul care te-a-ngrozit?
(Grigore Alexandrescu, *Umbra lui Mircea. La Cozia*)

Dacă dispare vocala finală a unui cuvânt, iar cuvântul următor începe cu o vocală, se folosește cratima, nu apostroful:

O! Desmiardă, pân['] ce fruntea-mi este netedă și lină,
O! Desmiardă, pân[-]lești jună ca lumina cea din soare,
Pân[-]lești clară ca o rouă, pân[-]lești dulce ca o floare,
Pân['] nu-i fața mea zbârcită, pân['] nu-i inima bătrână.

(Mihai Eminescu, *Noaptea ...*)

Bara oblică [/]

1. Este *semn ortografic* atunci când se folosește în formule, abreviate sau nu, care indică raportarea unităților de măsură unele la altele: *km/h*, *kilometri/oră* (kilometri pe/la oră), *m/s* (metri pe secundă), *g/l* (grame pe litru) etc.

De asemenea, se utilizează și în abrevierile specifice stilului științific pentru domenii specializate: *c/val* (*contravaloare*), *m/n* (*motonavă*).

Când este utilizată ca *semn ortografic*, bara nu este flancată de blankuri, respectiv „nu este precedată, nici urmată de blank“ (DOOM², p. XXXIX).

2. Este privit ca semn de punctuație în alte situații:

a. când are valorile:

- *pe, supra* (2/3 – 2 pe 3 sau 2 supra 3);
- *spre* (în noaptea de 2/3 mai – în noaptea de 2 spre 3 mai);
- *sau, respectiv* (în data de 1/14 iunie – în data de 1 sau 14 iunie; în data de 1, respectiv 14 iunie);
- *dintre ... și ...* (relația individ/stat – relația dintre individ și stat);
- *ori* (portret fizic și/sau moral – portret fizic și ori sau moral) etc.

BARA OBLICĂ:

- semn de ortografie
 - semn de punctuație
-

Diversi lingviști, cercetători, specialiști în tehnoredactarea computerizată (Mioara Avram, Flora Șuteu, G. Beldescu, Sergiu Drincu, I. Funeriu etc.) au analizat, în ultimele decenii, rolul/funcțiunea barei oblice, arătând că acest semn grafic, cu sensurile de mai sus, are următoarele întrebunțări principale:

- reprezintă exprimarea cu cifre a numeralelor fracționare: 1/2, 3/5, 5/7 etc.;
- este semn de demarcație în formule administrative între două categorii de fapte solidare între ele:
 - în exprimarea unor numere și date referitoare la acte administrative (*Directiva 73/240/CEE a Consiliului, Legea nr. 352/1998, Adresa nr. 3473/12.01.2009*);
 - în date calendaristice, pentru separarea zilei de an (12/V/2009 – 12.05.2009 sau 12 mai 2009);
 - în exprimarea unor „date de tranziție”, respectiv care cuprind ultima perioadă convențională din primul an și prima perioadă din cel de al doilea (*iarna 2009/2010, anul financiar 2008/2009* etc.);
- subliniază, în diferite lucrări filologice, scrierea unor rime (*povești/împărătești, niciodată/fată ...*), a unor alternanțe fonetice (*d/z, o/oa ...*) sau a unor pronunții diferite (*sunt/sînt*);
- indică opoziții sau antonimii evidente (*concret/abstract, fond/formă, eul poetic/eul empiric, incipit/final, cauză/efect* etc.); într-o asemenea situație se poate folosi și linia de pauză, flancată de blancuri (*cauză – efect, eul poetic – eul empiric*);
- marchează variante corecte sau acceptate (*shakespearian/shakespeareian, ruso-român/rus-român*) sau „alternative” pentru o opțiune (*portret fizic și/sau moral – fie portret fizic, fie portret moral, fie amândouă*).

b. când delimitează versurile în transcrierea continuă, fără alineat, situație în care este flancată de blankuri (intervenția principiului *estetic*, pentru a se elimina eventualele imperfecțiuni în citire/recitare, din cauza apropierii excesive a liniei oblice de textul poeziei, prin posibila confundare cu litera l):

*A fost odată ca-n povești, / A fost ca niciodată, / Din rude mari împărătești,
/ O preafrumoasă fată. // Și era una la părinți / Și mândră-n toate cele, /
Cum e fecioara între sfinți / Și luna între stele.*

(Mihai Eminescu, *Luceafărul*)

NOTĂ!

Conform tradiției tipografice, când o poezie este scrisă în text continuu, sfârșitul versurilor este marcat cu o linie oblică, iar spațiul normal dintre două strofe este marcat prin dubla linie oblică, în ambele situații fiind obligatorie flancarea cu blankuri (câte un spațiu liber la stânga și la dreapta barei oblice).

Pentru toate celelalte situații, am optat pentru regula promovată de DOOM² (p. XXXIX), în sensul că bara „nu este precedată, nici urmată de blank“, tocmai pentru a se pune în evidență „solidaritatea cuvintelor din stânga și din dreapta barei“ (I. Funeriu, *Principii ale tehnoredactării computerizate*, Editura AMARCORD, Timișoara, 1998, p. 162).

Semnalăm însă faptul că în GALR bara oblică se utilizează flancată de blankuri, ceea ce are avantajul de a vizualiza mai bine demarcația între variante sau în situația alternativelor:

Grupul nominal exprimând măsura poate avea ca centru și un adjectiv căruia i se subordonează prin de: lung /lat / înalt / adânc de doi metri; greu de douăzeci de kilograme.

(GALR, I, *Cuvântul*, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 297)

Blankul (spațiul alb)

1. *Blankul sau pauza albă*, ca semn ortografic, este dat de spațiul alb care se folosește în delimitarea și separarea:

- unor cuvinte într-un enunț (*Vine și mama la film!*);
- componentelor unor cuvinte compuse (*Râul Alb, cincizeci și opt ...*);
- componentelor unor locuțiuni (*băgare de seamă, a avea de gând, de asemenea ...*);

– componentelor unor grupuri relativ stabile de cuvinte, pe care le diferențiază față de alte cuvinte scrise și pronunțate legat (*câte o dată* față de *câteodată*; *nici un* față de *niciun*, *de o parte* față de *deoparte* etc.).

2. Ca *semn de punctuație*, se folosește pentru realizarea așezării în pagină a unui text, în special a textului poetic (în care versurile se scriu unele sub altele):

*Privirile de farmec bete
Mi le-am întors cătră pământ
Iar spicele jucau în vânt,
Ca-n horă dup-un vesel cânt
Copilele cu blonde plete,
Când saltă largul lor vestmânt.
În lan erau feciori și fete,
Și ei cântau o doină-n cor.
Juca viața-n ochii lor
Și vântul le juca prin plete.
Miei albi fugeau cătră izvor
Și grauri suri zburau în cete.*

(George Coșbuc, *Vara*)

NOTĂ!

Semnele de ortografie și de punctuație, în relație cu blankul, se comportă astfel:

- a. *punctul, virgula, punctul și virgula, două puncte, semnul întrebării, semnul exclamării* nu se despart prin blank de cuvântul care le precedă (pe care îl au în fața lor), în schimb sunt urmate de blank, așa cum se întâmplă și cu linia de dialog:

Iată vine-un sol de pace c-o năframă-n vârful de băț.[]

Baiazid,[]privind la dânsul,[]îl întrebă cu dispreț:[]

–[]Ce vrei tu?[]

–[]Noi?[]Bună pace![]Și de n-o fi cu bănat,[]

Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul împărat.[]

(Mihai Eminescu, *Scrisoarea III*)

*–[]În fine!]–[]zice Ionescu[]–[]am înțeles ... Nu trebuia să mă iei așa departe.
Vii să mă rogi pentru vreo loază de elev de-ai mei.*

–[]Nu e loază, Costică; e un băiat dintr-o familie dintre cele mai bune: mi-e rudă.

(I.L. Caragiale, *Lanțul slăbiciunilor*)

b. DOOM² precizează faptul că *punctele de suspensie și linia de pauză* (în afară de cazul când este folosită ca semn ortografic: *sud[-]sud-est, nord[-]nord-vest*) „se despart prin blanc atât de elementul care le precedă, cât și de cel care le urmează“ (DOOM², nota de subsol, p. LXXVIII):

– *Ce mai nou?*

– *Prost, monșer! [...]]Este o criză, mă-nțelegi, care poți pentru ca să zici că nu se poate mai oribilă! [...]]S-a isprăvit! [...]]E ceva care poți pentru ca! [...]]*

(I.L. Caragiale, *Situațiunea*)

Dacă după punctele de suspensie textul impune folosirea vreunui semn de punctuație, acesta nu mai este precedat de blanc: *...;/...:/...!/?...?! etc.*

c. *apostroful*:

– situat în interiorul cuvântului nu este urmat, nici precedat de blanc (de exemplu: *al'minteri/altminteri; domn'e/domnule ...*);

– situat la începutul cuvântului, este precedat, dar nu urmat de blanc, iar la sfârșitul cuvântului este doar urmat de blanc, nu și precedat:

G.: Nene! Ești un om fericit!... să trăiești!

A.: Asta, ce-i drept, așa e ... sunt fericit, slavă domnului! Nevastă frumoasă am, să-mi trăiască! Slujbușoară bunicică am – de! Orișicât să zici, magazioner ... dacă nu curge, pică! De șef încai, ce să mai zicem! Ți-este ca și un frate, odată ce ți-e cumnat, ca'!]va s'!]zică!

(I.L. Caragiale, C.F.R.)

– *] 'Aide și!]'mneata acolo, că n-o fi foc! ...*

Cratima [-]

1. *Cratima*, ca semn ortografic cu cele mai multe funcții în scrierea cuvintelor, poate avea:

– caracter permanent (*de-a baba-oarba, ți-l dă, mi-l cere, și-a luat, s-a ars, după-masă, ducându-se ...*);

– caracter accidental, datorită rostirii în ritm rapid (*de abial/de-abia, de atunci/de-atunci, cel de al doilea/cel de-al doilea ...*).

Ca semn ortografic, *cratima* se poate folosi:

– în interiorul unui cuvânt (*a reîmpărți/a re-mpărți, neîmplinit/ne-mplinit, show-ul ...*);

– în abrevieri (*dumneata/d-ta, RATB-ul/R.A.T.B.-ul ...*);

- între două sau mai multe cuvinte (*mi-o cere, prim-ministru, mai-mult-ca-perfectul, Govora-Băi, Făt-Frumos, singur-singurel, viță-de-vie ...*).

Cratima are rolul de a lega sau, dimpotrivă, de a despărți cuvinte sau segmente din cuvânt.

a. Cratima leagă:

- cuvinte pronunțate împreună, permanent sau accidental (datorită ritmului rapid al vorbirii):

*La umbră,[-]n întuneric, gândirea[-]mi se arată,
Ca tigrul în pustiuri, o jertfă așteptând,
Și prada îi e gata ... De fulger luminată,
Ca valea chinuirii se vede sângerând.*

(Grigore Alexandrescu, *Suferința*)

EXPLICAȚIE

Cratima devine o marcă a pronunțării legate a cuvintelor, datorită ritmului rapid/tempoului rapid al vorbirii, ceea ce poate avea consecințe vizibile în plan fonetic (căderea sau elidarea unui sunet/a unei vocale, dispariția unei silabe, chiar apariția unui diftong/a unui triftong între cele două cuvinte, prin eliminarea hiatului) și în plan prozodic (menținerea aceluiași ritm și a aceleiași măsuri a versurilor).

- cuvinte care se repetă identic sau ușor modificat, în special adjective sau adverbe (*încet-încet, ușor-ușor, nici prea-prea, nici foarte-foarte, mai-mai, singur-singurel ...*) și interjecții (*cioc-cioc-cioc, bla-bla, pis-pis ...*);
- prefixele *ne-/re-* de cuvinte care încep cu *îm-/în-*, atunci când se produce rostirea în ritm rapid (*neîncălzit/ne-ncălzit, neîmpăcat/ne-mpăcat*) sau compusele cu prepoziția *de-*, aflate în aceeași situație (*deînmulțit/de-nmulțit, deîmpărțit/de-mpărțit*);
- prefixele *ex-* (*fost*), *ante-* (*înainte de*), *post-* (*după*), *pro-* (*pentru/în favoarea*) etc. de unele cuvinte sau de abrevieri: *ex-președinte, ex-înscris, ante-'89, post-'89, pro-Vasilescu, pro-NATO ...*;
- elementele componente ale unor cuvinte compuse (*bună-credință, rea-voință, coate-goale, rămas-bun, drum-de-fier, viță-de-vie, decret-lege, Roșu-Împărat, Negru-Vodă, Albă-ca-Zăpada, alb-argintiu, galben-deschis, greco-catolic, mai-mult-ca-perfectul, nou-născut, nord-american, propriu-zis, drept-credincios, azi-noapte, mâine-dimineață, după-amiază, dintr-odată, într-adins, haida-de ...*) sau ale unor locuțiuni (*aducere-aminte, a avea de-a face, de-a baba-oarba, vrând-nevrând, treacă-meargă ...*);